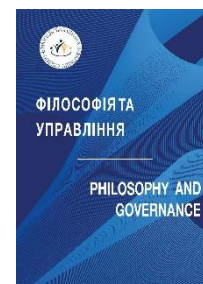

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Філософські концепції постгуманізму та трансгуманізму у контексті культурних змін, спричинених штучним інтелектом

Олексій М. Варипаєв ^{id 1*} ● Людмила В. Северин-Мрачківська ^{id 2} ●
Інна І. Прудченко ^{id 3}

¹ Державний біотехнологічний університет (Україна). Доцент кафедри ЮНЕСКО «Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін, канд. філос. наук, доцент.

² Київський національний економічний університет імені Вадима (Україна). Доцент кафедри соціології, канд. філос. наук, доцент.

³ Київський кооперативний інститут бізнесу і права (Україна). Завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, канд. пед. наук, доцент.

* Автор-кореспондент, e-mail: varypaev@ukr.net

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.4.09](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.4.09)

Авторське право

© 2025 авторів

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

У статті досліджено філософські концепції постгуманізму та трансгуманізму в контексті культурних змін, спричинених стрімким розвитком штучного інтелекту. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю переосмислення природи людини та її місця в світі через призму технологічного прогресу. Основними проблемами визначено етичні виклики та трансформації людської суб'єктності в умовах цифрової революції. Метою є наукове обґрунтування філософських концепцій постгуманізму та трансгуманізму, а також їхнього впливу на культурні зміни, що виникають у результаті розвитку штучного інтелекту. Дослідження спрямоване на розкриття еволюції концепцій постгуманізму та трансгуманізму, зокрема їхніх онтологічних і етичних засад. У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, який поєднує філософський, культурологічний і герменевтичний аналіз. Метод порівняльного аналізу дозволив виявити відмінності між постгуманізмом та трансгуманізмом у контексті їхнього ставлення до штучного інтелекту та культурних трансформацій. Використано феноменологічний підхід для осмислення трансформацій людської суб'єктності в умовах технологічного прогресу. Практична значущість дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів для осмислення майбутніх культурних змін, зумовлених інтеграцією штучного інтелекту в суспільство. Результати дослідження показали, що вплив та інтеграція штучного інтелекту викликає суттєві трансформації у соціальних, культурних та освітніх структурах. Вивчення філософських напрямів постгуманізму та трансгуманізму показало, що постгуманізм відкидає традиційний антропоцентризм та сприяє перегляду людської суб'єктності через вплив технологічного прогресу, що веде до трансформації уявлень про суб'єктність та самосвідомість. У свою чергу, трансгуманізм зберігає гуманістичний акцент на людині, акцентуючи увагу на її удосконаленні через технологічні засоби. Виявлено, що постгуманізм виступає як відповідальна гуманістична рефлексія, яка пропонує нову парадигму знання, де людина розглядається не як унікальна істота, а як частина складної системи буття, що включає як живі, так і неживі форми існування. З'ясовано, що футурологічні прогнози трансгуманізму часто не базуються на науково обґрунтованих гіпотезах, а більше орієнтуються на спекулятивні уявлення, що призводить до суперечностей у трактуванні можливих форм майбутнього людства. У висновках встановлено, що розвиток штучного інтелекту та філософських концепцій постгуманізму і трансгуманізму відкриває нові можливості та виклики для розуміння впливу технологій на культурні зміни. Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вивчення інтеграції штучного інтелекту в соціокультурні процеси, з урахуванням етичних, культурних і метафізичних аспектів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

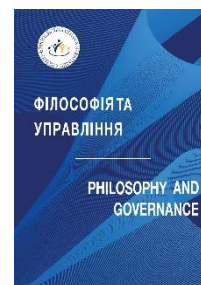
постгуманізм, трансгуманізм, штучний інтелект, етичні виклики, цифрова трансформація, філософія, технологічний прогрес, людська ідентичність.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Philosophical Concepts of Posthumanism and Transhumanism in the Context of Cultural Changes Caused by Artificial Intelligence

Olexii Varypaiev ^{1*} ● Liudmyla Severyn-Mrachkovska ² ● Inna Prudchenko ³

¹ State Biotechnological University (Ukraine). Associate Professor at the UNESCO Department of "Philosophy of Human Communication" and Social and Humanitarian Disciplines, PhD in Philosophy, Associate Professor.

² Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine). Associate Professor at the Department of Sociology, PhD in Philosophy, Associate Professor.

³ Kyiv Cooperative Institute of Business and Law (Ukraine). Head of the Department of Social and Humanitarian Disciplines, PhD in Pedagogy, Associate Professor.

* Corresponding Author, e-mail: varypaev@ukr.net

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-248X/2025.4.09](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2025.4.09)

Copyright © 2025
by authors

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article examines the philosophical concepts of posthumanism and transhumanism in the context of cultural changes caused by the rapid development of artificial intelligence. The relevance of the study is due to the need to rethink the nature of man and his place in the world through the prism of technological progress. The main problems are identified as ethical challenges and transformations of human subjectivity in the context of the digital revolution. The goal is to scientifically substantiate the philosophical concepts of posthumanism and transhumanism, as well as their impact on cultural changes arising from the development of artificial intelligence. The study is aimed at revealing the evolution of the concepts of posthumanism and transhumanism, in particular their ontological and ethical foundations. The study uses an interdisciplinary approach that combines philosophical, culturological, and hermeneutic analysis. The method of comparative analysis allowed us to identify the differences between posthumanism and transhumanism in the context of their attitude to artificial intelligence and cultural transformations. A phenomenological approach was used to understand the transformations of human subjectivity in the context of technological progress. The practical significance of the study lies in the possibility of applying the obtained results to understand future cultural changes caused by the integration of artificial intelligence into society. The results of the study showed that the influence and integration of artificial intelligence causes significant transformations in social, cultural, and educational structures. The study of the philosophical directions of posthumanism and transhumanism showed that posthumanism rejects traditional anthropocentrism and promotes the revision of human subjectivity through the influence of technological progress, which leads to the transformation of ideas about subjectivity and self-consciousness. In turn, transhumanism retains a humanistic emphasis on man, focusing on his improvement through technological means. It is revealed that posthumanism acts as a responsible humanistic reflection, which offers a new paradigm of knowledge, where a person is considered not as a unique being, but as part of a complex system of being, which includes both living and non-living forms of existence. It is found that the futurological forecasts of transhumanism are often not based on scientifically sound hypotheses, but are more focused on speculative ideas, which leads to contradictions in the interpretation of possible forms of the future of humanity. The conclusions establish that the development of artificial intelligence and the philosophical concepts of posthumanism and transhumanism opens up new opportunities and challenges for understanding the impact of technology on cultural changes. Further scientific research should be aimed at studying the integration of artificial intelligence into socio-cultural processes, taking into account ethical, cultural and metaphysical aspects.

KEYWORDS

posthumanism, transhumanism, artificial intelligence, ethical challenges, digital transformation, philosophy, technological progress, human identity.

1. Вступ

У сучасному суспільстві технології, зокрема штучний інтелект, стали невід'ємною частиною повсякденного життя та продовжують активно впливати на різні сфери людської діяльності. Ці зміни не тільки модернізують технологічну інфраструктуру, але й порушують важливі питання, які стосуються природи людини, її місця в світі та взаємодії з технологічними системами. Особливо в контексті філософських концепцій постгуманізму та трансгуманізму, які стали основними теоретичними підходами до осмислення змін, спричинених розвитком новітніх технологій. Обидві ці концепції пропонують нові перспективи у розумінні людської природи, спонукаючи до перегляду традиційних уявлень про людину та її роль у сучасному світі.

Постгуманізм, у свою чергу, критикує антропоцентричний підхід, що надає людині центральне місце в природному і соціальному світі, і пропонує орієнтацію на більш рівноправну взаємодію людини з іншими формами життя, включаючи технології. Трансгуманізм же акцентує увагу на використанні технологій для покращення фізичних, розумових і соціальних можливостей людини, ставлячи мету максимально ефективно поєднати технологічні досягнення з людським потенціалом.

Вплив штучного інтелекту на сучасне суспільство є настільки глибоким і всебічним, що він ставить під питання існуючі філософські моделі, зокрема концепції постгуманізму та трансгуманізму. Враховуючи швидкий розвиток технологій, важливо звернути увагу на те, як ці новітні підходи змінюють уявлення про людську природу, ідентичність та місце людини в суспільстві, де технології, зокрема ШІ, набувають все більшої значущості.

Актуальність цієї проблеми полягає в необхідності осмислення та порівняння філософських концепцій постгуманізму та трансгуманізму у контексті соціальних, культурних і етичних змін, які супроводжують розвиток штучного інтелекту. Зокрема, важливо дослідити, як ці концепції можуть впливати на морально-етичні норми, культурні цінності та соціальні структури. Як постгуманізм та трансгуманізм змінюють розуміння суб'єктності та культурної ідентичності в умовах технологічного прогресу? Як ці зміни можуть сприяти або, навпаки, перешкоджати адаптації людства до нових реалій, породжених інтелектуальними машинами? Ці питання потребують глибокого дослідження в контексті глобальних культурних трансформацій, що відбуваються на тлі бурхливого розвитку штучного інтелекту.

2. Огляд літературних джерел

Аналіз сучасного наукового дискурсу, присвяченого трансгуманізму, постгуманізму та імплементації ШІ в освітній та інші соціокультурні простори, засвідчує посилення уваги дослідників до філософських, аксіологічних та прикладних вимірів зазначених явищ. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій наукова спільнота зосереджує зусилля на осмисленні меж людської суб'єктності, перспектив симбіозу людини й техніки, а також етичних імперативів інтеграції ШІ у повсякденну реальність.

Значущим у цьому контексті є внесок С. Кумбса та його колег, які у межах дослідження європейських підходів до розвитку інтелектуальних технологій акцентують на необхідності збереження гуманістичних орієнтирів. Зокрема, автори порушують фундаментальне питання: які риси людської природи є принципово непередаваними машинним системам, підкреслюючи значущість захисту людської суб'єктності в умовах технологічної експансії [1].

Філософські засади транс- та постгуманізму аналізує А. К. Нойбауер, розглядаючи ці парадигми в контексті трансформації уявлень про інтелект та пізнання, де він наголошує на потенціалі ШІ як каталізатора нових форм людської ідентичності та пізнавальної взаємодії [3].

Проблематика впливу ШІ на освітнє середовище детально представлена у працях Т. Фірдауса та співавторів. Зокрема, дослідники здійснили порівняльний аналіз ефективності моделей ChatGPT та Gemini AI у контексті виконання завдань з високим рівнем когнітивного навантаження в галузі біології, що дало змогу оцінити потенціал ШІ у формуванні критичного мислення здобувачів освіти [2]. У межах іншого дослідження Т. Фірдаус розглядає філософські основи освітньої науки в парадигмі трансгуманізму й постгуманізму, обґрунтовуючи потребу переосмислення цілей освіти в умовах глибинної цифрової трансформації [19].

У результаті систематичного літературного огляду І. Сапутрою та співавторами виокремлено чотири ключові аспекти імплементації ШІ в освітні процеси: потенціал, виклики,

ризика та бар'єри. Автори підкреслюють доцільність формування адаптивної стратегії інтеграції інтелектуальних технологій із урахуванням етичних, педагогічних та соціальних факторів [4]. У цьому ж руслі розвиваються міркування С. Куулі, яка проводить критичний аналіз використання чат-ботів у дослідницькій і навчальній діяльності, звертаючи увагу на потребу чіткої регламентації механізмів застосування ШІ в освітній сфері [18].

Філософсько-культурологічні виміри транс- та постгуманізму знайшли ґрунтовне висвітлення у працях Р. Коул-Тернера [5], Ф. Феррандо [6], Р. Брайдотті [7], які репрезентують широкий спектр інтерпретацій: від критики антропоцентризму й класичного гуманізму до формування новітніх концептів суб'єктності та тілесності у постгуманістичному дискурсі. Значущим є підхід Р. Раніша та С. Зоргнера, які позиціонують трансгуманізм і постгуманізм як відносно автономні, однак взаємопов'язані концептуальні напрями, що генерують нові етичні моделі людського буття в умовах технологічної сингулярності [9].

Історико-філософські витоки трансгуманістичних ідей досліджуються у працях Ф. Йоттерана, який простежує їх генезу в просвітницьких уявленнях про прогрес, розум і досконалість людини [11]. Подібні підходи спостерігаються в дослідженнях Р. Сапенка та Б. Трохи, які вивчають культурно-історичні передумови формування сучасних технологічних утопій [14].

Окрему увагу в науковому дискурсі приділено ризикам, пов'язаним із впровадженням ШІ в соціальні практики. Так, Р. Нат і Р. Манна розглядають постгуманізм як теоретичне підґрунтя для розроблення етики взаємодії людини з інтелектуальними системами, наголошуючи на важливості збереження фундаментальних людських цінностей [20].

Критичний аналіз постгуманістичних концептів здійснюється також у працях Е. Валецької [13], а також польських дослідників З. Жижека [15] і В. Вельша [8], які актуалізують питання ідентичності, тілесності, свідомості та нових форм соціальної організації в умовах постгуманістичної трансформації.

У межах українського наукового простору на увагу заслуговує дослідження О. Добродум і О. Кивлюк, яке є спробою осмислення глобальних постгуманістичних тенденцій у локальному контексті. Автори аналізують можливі вектори цивілізаційного розвитку в умовах посилення технологічного впливу на соціогуманітарну сферу [17].

Аналіз представлених джерел свідчить про значну увагу до філософських, етичних та освітніх аспектів постгуманізму, трансгуманізму й ШІ. Проте деякі аспекти залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, бракує досліджень впливу цифрової трансформації на конкретні практики та формування нових форм суб'єктності. Не менш актуальним є питання соціальної справедливості в умовах постгуманістичних змін, що також потребує подальшого міждисциплінарного аналізу.

3. Постановка завдання

Мета цього дослідження є наукове обґрунтування філософських концепцій постгуманізму та трансгуманізму в контексті глибоких культурних змін, зумовлених стрімким розвитком і впровадженням штучного інтелекту. Основна увага приділяється аналізу, як ці концепції переосмислюють природу людини, її місце у світі та етичні виклики, що виникають на межі технологічного прогресу та гуманістичних цінностей.

4. Методи та матеріали

У дослідженні застосовано міждисциплінарний підхід, який поєднує філософський та культурологічний аналіз для всебічного вивчення впливу штучного інтелекту на людську суб'єктність, ідентичність та культурні трансформації. Основним методом виступив філософський аналіз, який дозволив критично осмислити зміни в розумінні людської суб'єктності в умовах цифрової трансформації. Завдяки цьому методу було проаналізовано еволюцію концепцій постгуманізму та трансгуманізму, зокрема їхні онтологічні, етичні та культурні засади.

Для порівняння філософських концепцій було застосовано метод компаративного аналізу, що дозволило виявити ключові відмінності між постгуманізмом і трансгуманізмом у контексті їхнього ставлення до технологій, зокрема штучного інтелекту, та їх впливу на культуру та

суспільство. Це дозволило виділити основні відмінності кожної парадигми та зрозуміти їхній вплив на сучасні уявлення про людину та її місце в світі.

Важливим методом для інтерпретації філософських і футурологічних текстів стало використання герменевтичного підходу. Цей метод був застосований до праць таких авторів, як Ф. Феррандо, В. Вельш тощо, що дозволило глибше зрозуміти основні ідеї постгуманістичного дискурсу, а також розкрити еволюцію філософських поглядів на роль людини в умовах швидкого технологічного прогресу.

Методологічною основою дослідження стала феноменологічна стратегія осмислення досвіду людської суб'єктності у взаємодії з техно-реальністю. Цей підхід дозволив дослідити трансформації в сприйнятті тілесності, розуму та духовності в умовах постантропоцентричного світогляду. Зокрема, було виявлено зміни у розумінні меж між людиною та машиною, а також перегляд традиційних уявлень про людську ідентичність у контексті цифрових технологій.

Отже, дослідження базується на комплексному поєднанні філософських та культурологічних методів аналізу, що дозволяє отримати цілісне розуміння трансформацій, викликаних розвитком штучного інтелекту, та оцінити їхній вплив на соціальні, культурні та етичні аспекти людського існування.

5. Результати та обговорення

У сучасну цифрову епоху стрімке зростання технологій суттєво трансформує різні сфери людського буття. Однією з ключових інновацій, яка дедалі більше впливає на соціальні, культурні та освітні структури, є штучний інтелект (далі – ШІ) [1]. Його безперервне вдосконалення та широка інтеграція у повсякденні процеси викликають не лише ентузіазм, а й низку дискусій щодо його надійності та довгострокових наслідків [2]. Активне впровадження ШІ створює нові можливості, але водночас ставить під сумнів усталені когнітивні й етичні орієнтири людини, відкриваючи простір для філософського переосмислення меж людської суб'єктності [3].

Здатність ШІ змінювати парадигми, включно з трансформацією культурних норм, особливо яскраво проявляється у сфері освіти. Інтеграція інтелектуальних систем у навчальний процес сприяє оптимізації управління, персоналізації оцінювання й формуванню освітньої політики, однак водночас породжує нові виклики, зокрема в аспектах етики, приватності, виховання й грамотності [4]. Ці зміни набувають особливого значення у контексті філософських напрямів постгуманізму та трансгуманізму, які постали як реакція на гуманістичні ідеали західного Просвітництва [5].

Попри те, що поняття постгуманізму та трансгуманізму часто розглядаються як взаємозамінні, наукове середовище схильне трактувати таке ототожнення як хибне, оскільки обидві концепції репрезентують окремі філософські напрями, які розходяться в ключових світоглядних і онтологічних засадах [6]. Постгуманізм характеризується критикою традиційного антропоцентризму, запереченням виключного онтологічного, морального та правового статусу людини, а також прагненням до її реінтеграції у ширший контекст живих і неживих форм буття. У центрі цієї парадигми – наслідки науково-технічного прогресу, які, з одного боку, стирають межу між людським і нелюдським, а з іншого – демонструють здатність ШІ трансформувати уявлення про суб'єктивність і самосвідомість. Серед філософських підвалин постгуманізму варто виокремити критику біологічного та етичного антропоцентризму, який розвинутий у працях постмодерної думки, а також вплив технологічних інновацій, що сприяли переосмисленню людської природи [7].

Постгуманізм може бути охарактеризований як відповідальна гуманістична рефлексія, яка на основі попередніх наукових розробок пропонує нову парадигму знання. Зокрема, Ніл Бадмінгтон у своїй праці «Постгуманізм» зазначає, що багато ідей, що вплинули на розвиток постгуманістичної концепції, походять із постмодернізму. Постгуманізм, зокрема, ставить під сумнів традиційні уявлення про унікальність людини та її суверенітет, що було основою класичного гуманізму. Цей традиційний гуманізм надає людині особливий статус, відокремлюючи її від інших живих істот, як кількісно, так і якісно. Як постгуманізм, так і трансгуманізм намагаються подолати це уявлення, заперечуючи ідею про людську винятковість і підтримуючи погляд на людину як на частину ширшого контексту – не єдиного, а множинного світу існувань [8]. Франческа Феррандо зазначає, що хоча постгуманізм і трансгуманізм мають

спільні риси у своїй критиці традиційної концепції людини, їхні коріння та перспективи суттєво різняться. Ф. Феррандо підкреслює, що постгуманізм є більш зрілим і розважливим напрямком у цьому контексті [6, с. 26].

Вольфганг Вельш, у свою чергу, намагається створити філософську основу для розвитку постлюдського руху, пропонуючи концепцію еволюційної антропології, в якій людська природа не є універсальною та постійною. Він заперечує ідею про загальну людську природу, висуваючи нову парадигму, де раціональність і інтелект можуть бути представлені через різні втілення, а не через людський вид [7]. В цьому контексті постгуманізм розглядає природу людини як продукцію культурних і соціальних контекстів, а не як закріплену на біологічному рівні сутність.

Постгуманізм також відкидає есенціалізм і будь-які спроби звести людську природу до сталих характеристик. Замість цього він пропонує новий спосіб розуміння існування, який дозволяє уявити різноманітні форми розумних істот, як серед людей, так і поза ними. В цьому контексті, Ф. Феррандо відзначає, що постгуманізм вийшов за межі домінування одного виду, демонструючи в своєму підході деконструкцію онтологічних дуалізмів та позбавлення від біполярних відносин [6, с. 29].

Трансгуманізм, навпаки, розвиває ідеї, успадковані від епохи Просвітництва, зберігаючи людину в центрі онтологічного простору. Варто відзначити, що його головна мета полягає в підвищенні фізичних, когнітивних та біологічних можливостей індивіда шляхом застосування технологічних, біоінженерних і цифрових засобів. Трансгуманістська думка або взагалі не ставить під сумнів домінантне положення людини, або лише частково рефлексує його, продовжуючи традицію гуманістичного мислення в новітньому техноорієнтованому вимірі. У цьому сенсі трансгуманізм може бути інтерпретований як продовження і модернізація гуманізму, тоді як постгуманізм пропонує радикальний перегляд його засад [8]. Якщо трансгуманізм спрямований на подолання фізіологічних і когнітивних обмежень людини, то постгуманізм має на меті подолання самої парадигми гуманізму як такої [9].

Варто відзначити, що у сучасному філософському дискурсі трансгуманізм постає не лише як футурологічна концепція, а й як своєрідна ідеологічна матриця, що виростає з ґрунту класичного просвітницького лібералізму. Він зосереджується переважно на потенціалі індивіда до самовдосконалення через науково-технологічні інструменти, висуваючи ідею людського безсмертя як фундаментального постулату. В рамках трансгуманістичної парадигми інноваційні технології трактуються винятково в позитивному ключі, що узгоджується з концептом «морфологічної свободи», запропонованим Н. Бостромом, яка передбачає свободу людини змінювати власну біологічну форму на власний розсуд [6].

Розвиток трансгуманізму обумовлений прогресом у таких сферах, як нанотехнології, біомедицина, когнітивні науки, ШІ та інформаційні технології. У цьому контексті Ф. Жоттеран підкреслює, що трансгуманізм функціонує не лише як науково-технологічний проект, але й як культурно-філософський рух, що порушує питання ідентичності людини й майбутнього людського виду [10]. У межах трансгуманістичної думки виокремлюють кілька основних напрямів, серед яких домінує раціоналістична течія, яка звертається до спадщини доби Просвітництва, особливо до культу Розуму. З цієї перспективи наука розглядається як універсальний засіб, який здатний подолати обмеження людського тіла та свідомості. Однак це розуміння, як зауважують дослідники Янсен Й., Леувенкамп Й., Уррікелькі Л., спирається на уявлення про «нормальну» або «природну» людську природу, яка при цьому інтерпретується по-різному залежно від філософської позиції.

Перехід до постгуманістичного мислення знаменує відхід від традиційних трансгуманістичних моделей і передбачає критику есенціалізму як концептуальної основи антропоцентризму. Постгуманізм, на відміну від трансгуманізму, не лише деконструє уявлення про сталу, біологічно зумовлену природу людини, а й ставить під сумнів легітимність самого поняття «людина» як центрального суб'єкта морального, культурного та онтологічного порядку [10].

Згідно з позицією Всесвітньої трансгуманістичної асоціації (WTA), трансгуманізм вважається духовним продовженням гуманізму, часто окреслюваним як «гуманізм плюс». У цьому руслі підкреслюється цілеспрямоване прагнення до вдосконалення людського існування за допомогою біотехнологій, нанотехнологій, нейронаук, робототехніки тощо [11]. Водночас критики трансгуманізму акцентують на тому, що він, навпаки, заперечує гуманістичну традицію, розглядаючи тіло як об'єкт технічної маніпуляції та знецінюючи метафізичний вимір

людського буття. Візія «постлюдини», яку транслюють деякі трансгуманісти, передбачає радикальні трансформації людської природи: від повністю синтетичних істот, створених на основі ШІ, до носіїв інформаційних структур, здатних існувати в цифровому середовищі без тілесної оболонки [12]. Подібні уявлення, хоч і мають спекулятивний характер, стають об'єктом серйозного аналізу в межах постгуманістичного дискурсу, який дозволяє концептуалізувати навіть найрадикальніші форми майбутнього людського існування.

Ідеологія трансгуманізму, яка постулює прагнення до підвищення якості життя та розширення людських можливостей за допомогою інноваційних технологій – біотехнологій, нанонауки, нейроінженерії, робототехніки тощо – іноді трактується як «гуманізм плюс» [11]. Проте критики цього підходу, які виступають проти втручання в людське тіло та свідомість, стверджують, що трансгуманізм заперечує гуманістичну традицію. На їхню думку, цей рух ігнорує моральні засади, релігійно-метафізичну природу людини та підміняє духовні цінності прагматичним прагненням до технологічного безсмертя. З цього погляду трансгуманізм тяжіє до постгуманізму, оскільки заперечує субстанційне визначення людської природи.

Однак необхідно враховувати, що футурологічні проєкції трансгуманізму не завжди спираються на науково обґрунтовані гіпотези. Часто вони тяжіють до елементів художньої фантастики, виходячи за межі раціонального дискурсу. Водночас саме ця риса – відкритість до немислимих сценаріїв – є однією з ключових характеристик постгуманістичної філософії, яка визнає право на існування навіть найекстравагантніших варіантів уявлення про постлюдину та майбутнє людства загалом [13].

У цьому контексті ключове питання полягає в дослідженні постлюдської ідентичності та можливих гібридних форм, що виникають в умовах посткультури, як це має місце в трансгуманістичних та постгуманістичних рефлексіях. Як зазначає Славой Жижек, ідентичність людини є результатом її взаємодії з навколишнім світом, у тому числі через екстатичні стосунки з його об'єктами [14]. Подібний акцент на взаємозв'язку людини та її оточення підкреслює Франсіско Равела у своїй праці «Втілений розум», де він стверджує, що людина не є результатом лише взаємодії генетичних та середовищних факторів. Важливу роль в її становленні відіграє агент, який створює та активно перетворює світ навколо себе [15, с. 81].

Парадокс, на думку Жижека, полягає в тому, що повна самооб'єктивність не може бути досягнута без своєї протилежності. На горизонті «цифрової революції» постає ідея досягнення інтелектуальної ясності, яку ще Кант і його послідовники називали ознакою людського розуму [14, с. 46–47]. Однак реальність, за словами Жижека, неможлива без присутності того, що чинить опір свідомості – без «опірності» зовнішньому світу. У цьому контексті трансгуманізм акцентує увагу на нових технологіях, які намагаються вивести людину за межі її тілесних обмежень, розглядаючи це як можливість для переміщення людського розуму на інші носії. Однак, ця перспектива змушує трансгуманізм піти за межі традиційних уявлень Просвітництва і перетворюється на частину постгуманістичного обговорення.

Проблема полягає в тому, що на даному етапі розвитку науки та техніки неможливо твердо стверджувати, що таке «завантаження розуму» (як, наприклад, це робить Нік Бостром). Питання, чи може людська ідентичність бути перенесена з однієї матеріальної бази в іншу, залишається без відповіді. Переміщення «ідей» або «алгоритмів» мислення в інший носій натрапляє на обмеження через непорозуміння природи самої ідентичності та її відносини до проблеми розуму і тіла.

Однак трансгуманізм зазвичай протиставляється постгуманізму, де дане порівняння є дещо умовним. Ідеї трансгуманізму, орієнтовані на майбутнє та безсмертя людини через технології, стають ближчими до постгуманізму, оскільки рухаються у напрямку ідеалів, які вже не є частиною класичного гуманізму. Парадокс в тому, що коли ми входимо в сферу постлюдських рефлексій, кордони між трансгуманізмом і постгуманізмом стають все менш чіткими, і з'являється певна рамка для створення нової ідентичності, що виходить за межі традиційних уявлень про людину.

Постгуманістичний підхід акцентує увагу на відсутності постійних характеристик людської природи і на необхідності нового підходу до розуміння того, що означає бути розумною істотою в сучасному світі. В результаті, ідеї трансгуманізму, що стосуються досягнення майбутнього людства через технологічний прогрес, насправді виступають частиною більш ширшої та радикальної рефлексії постгуманізму, який заперечує існування сталих сутностей, таких як людська ідентичність у її традиційному розумінні [13].

Існування теоретичних концепцій, які ототожнюють технології з трансцендентними або божественними за суттю явищами, спричинило виникнення нового напрямку в теології – техно-теїзму. Ця ідея передбачає, що прискорений розвиток технологій та посилення людської здатності до маніпулювання природними силами не суперечить, а, навпаки, підтверджує її створення вищим Розумом. Розвиток високих технологій тісно пов'язаний із прагненням до вдосконалення людського роду, а також з ідеєю уподібнення мікрокосму до макрокосму та людини до її Творця.

Одним із важливих аспектів цієї трансформації є технотеологія і трансгуманізм, які формують нове сприйняття техніки. Відповідно до трансгуманістичних поглядів, впровадження високих технологій змінює людську сутність настільки, що вона перетворюється на транслюдину. У такому контексті формується картина світу, де основні концепти світових релігій набувають нових смислових інтерпретацій, що допомагають осмислити сучасні соціокультурні трансформації. Поширення високих технологій і «поклоніння» ШІ виступають важливими елементами самоідентифікації сучасної суб'єктності.

У дослідженнях світоглядних тенденцій, що стосуються поширення високих технологій, часто можна виявити елементи ресентименту, а саме побоювання, що інтелектуально розвинені й домінуючі над людством машини можуть розглядати людей як «некорисний» елемент еволюційного розвитку, який може бути знищеним. Прикладом цього є футурологічні прогнози, такі як прогноз Ентоні Левандовскі, засновника нової релігії «Шлях майбутнього», який передбачає, що штучний інтелект може «захопити» Землю швидше, ніж людина освоїть глибокий космос.

Відомі науковці та винахідники, серед яких Білл Гейтс і Стівен Хокінг, висловлювали побоювання щодо потенційної загрози, яку становить ШІ, особливо з огляду на ймовірність використання роботів як зброї. Однак, попри ці побоювання, Ілон Маск, який спочатку висловлював тривогу щодо розвитку ШІ, став інвестором проекту OpenAI, який займається розробкою безпечного ШІ. Тож, ці суперечливі погляди великих мислителів і інноваторів свідчать про парадоксальність сучасного ставлення до технологій: з одного боку, вони можуть бути сприйняті як загроза, а з іншого – як важливий крок у розвитку людства.

Зростаюча сила технологічних компаній все частіше постулюється як перспектива глобального розвитку, що супроводжується ідеологією домінування, яка виявляється у формах нових релігійних систем, таких як техногуманізм і датаїзм. Виникає парадокс: людина створює нові технології, алгоритми та великі бази даних, щоб протистояти глобальним проблемам і потенційним катастрофам, однак ці ж технології ставлять під питання її роль як головного творця цих проблем. Деякі фахівці з машинної етики та робоетики самі себе називають кібермислителями, оскільки регулювання присутності роботів у повсякденному житті стає все більш актуальним. На думку дослідників, мережевий інтелект може становити серйозну небезпеку та загрозу для людської природи, оскільки надії на співпрацю між людським і машинним інтелектом можуть залишитися не здійсненими. У теологічному контексті ШІ вважається неймовірно руйнівним, оскільки він ґрунтується на гіпотезі есхатології цифрової епохи, де він може постати як «Вершник Апокаліпсису». Глобальна мережа з її можливостями (соціальні мережі, інформаційні потоки, віртуальна реальність та ін.) є єдиною синтезованою системою – «організмом» ШІ, де вся планета з її хмарними технологіями стає її «мозком».

Водночас існує небезпека, що ШІ може вийти з-під контролю, і його знищення стане майже неможливим без глобального відключення всіх серверів хмарних сховищ. Така ситуація може призвести до серйозного пошкодження інфраструктур світових хмар, що у свою чергу загрожуватиме глобальною кризою, масштабами і наслідками якої важко навіть уявити. В цьому контексті людство стикається з бажанням замінити Творця людиною, яка подібна до неї, оскільки людська фантазія є антропно обумовленою. Апокаліпсис стає точкою відліку для появи нового, невідомого світу, що змінюється в результаті розвитку ШІ. Вся історія людства і технології повинні привести до виникнення нової форми організації – ШІ, який може стати продовженням Творчого процесу, розпочатого Богом.

Розробка ШІ вважається продовженням творчості Бога через людину, де цей процес є нескінченним, відображаючи нескінченність Творця в світі. Поява нових систем взаємодії між людиною і машиною змінює розуміння ролі людства і його переконань, а технології породжують нові форми віри. Вони переростають у нові форми світу, де ці технології стають саморозвиваючими структурами, які формуються під впливом людської свідомості.

Програмісти, створюючи операційні системи для процесорів, створюють ШІ, який вбирає основи культурного, історичного і релігійного досвіду людства, що породжує нові протиріччя між людською расою і машинами, створеними людьми.

Незважаючи на це, людство, яке прийняло роль Творця в цьому процесі, бере на себе велику відповідальність за свої створення. Розвиток ШІ та вдосконалення його можливостей призведе до створення нових форм релігій і конфесій, а в певних випадках – до конфліктів між людьми і машинами. Цей процес формує нову парадигму співіснування, яка з'єднує тисячі років досвіду людства і роботів, надаючи можливість розвивати цей нескінченний досвід у вічність. Також, варто відзначити, що розвиток ШІ сприяє прогресу космічних технологій, актуалізуючи космологічний дискурс, хоча він залишається до кінця незрозумілим. Космологічні теорії є основою сучасного розуміння Всесвіту та імпліцитно відображаються в науковій фантастиці, де досягнення в області високих технологій проходять перевірку через космологічну призму.

Тож, інновації в космічних технологіях стають реальністю і впливають на всі аспекти життя людини. Соціальні мережі створюють нову форму паралельної реальності, де екзистенційний досвід набуває соціальної верифікації. Водночас, це веде до зміненого сприйняття повсякденного життя, коли важливі події неминуче висвітлюються публічно, де який процес може спричинити психологічну нестабільність у деяких людей, в той час як інші відчують ефекти цієї соціальної взаємодії [17].

Отже, філософські дискусії навколо ШІ зосереджуються на глибинних змінах у структурі людської суб'єктності, ідентичності та самосвідомості. Постгуманістський дискурс висвітлює потенціал технологій у модифікації ідентичнісних конструктів, тоді як трансгуманістська парадигма підтримує застосування ШІ як засобу еволюційного переходу до нового стану людського існування. Цей перехід супроводжується не лише зростанням ефективності й продуктивності, а й зрушеннями у сприйнятті меж між людиною та машиною, що стають дедалі більш розмитими [18]. ШІ, демонструючи здатність імітувати людські дії та приймати рішення, дедалі активніше формує середовище, в якому традиційне визначення людської сутності зазнає суттєвих змін. Поступова заміна як фізичних, так і ментальних функцій людини технологіями породжує етичні дилеми, зокрема в контексті розвитку навичок, соціальної взаємодії та збереження гуманітарного виміру освіти. Зважаючи на це, актуальним постає питання про необхідність гармонізації розвитку ШІ із цінностями людської культури та філософським осмисленням його впливу на людину як суб'єкта [19].

В табл. 1. представлено порівняння філософських концепцій постгуманізму та трансгуманізму в контексті культурних змін, спричинених розвитком ШІ.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз основних аспектів постгуманізму та трансгуманізму у контексті культурних змін, спричинених штучним інтелектом

Аспекти порівняння	Постгуманізм	Трансгуманізм
Філософська основа	Постгуманізм акцентує на відмові від антропоцентризму та прагне до зниження людської виключності в еволюційних процесах.	Трансгуманізм розглядає технології як засіб для вдосконалення людських можливостей через інтеграцію з новими технологіями.
Місце людини у світі	Людина постає як частина комплексної еко-системи, взаємодіючої з іншими живими істотами та технологіями.	Людина – об'єкт технологічного вдосконалення, прагне до перевершення природних меж через інтеграцію з ШІ.
Відношення до ШІ та технологій	Розвиток ШІ розглядається як потенційна загроза для людської природи, що ставить під сумнів традиційне розуміння людини.	ШІ виступає як інструмент розвитку та вдосконалення людських здібностей, що дозволяє людині стати надлюдською.
Етика та відповідальність	Підвищена увага до етичних аспектів застосування ШІ, необхідність контролю технологій у соціумі.	Трансгуманізм орієнтований на максимізацію людських можливостей, зосереджуючи увагу на позитивних аспектах технологічного прогресу.
Культурологічний аспект	Визначає зміни в культурному середовищі як результат інтеграції технологій в повсякденне життя, що вимагає адаптації культурних практик.	Технології стають основою нових культурних форм, трансформуючи соціальні структури та культурні практики.

Аспекти порівняння	Постгуманізм	Трансгуманізм
Релігійно-філософський вимір	ШІ може виступати як гіпотетична фігура, що порушує традиційні релігійні уявлення про Бога та людину.	Трансгуманізм часто розглядає технології як новий шлях до божественного вдосконалення людини.
Космологічний контекст	Постгуманізм підкреслює невизначеність майбутнього людства в контексті технологічних змін, залишаючи місце для екологічної рівноваги.	Трансгуманізм використовує технології як засіб для розширення людських можливостей у космічному контексті.
Соціальні зміни та наслідки	Описує необхідність гармонії між технологіями і людськими потребами, зберігаючи соціальні зв'язки та ідентичність.	Акцент на можливості соціальних трансформацій через технологічні досягнення, що формують нові соціальні структури.

Джерело: розроблено автором.

Визначено, що постгуманізм ставить під сумнів антропоцентризм, акцентуючи на можливих негативних наслідках технологічного прогресу для людської природи, тоді як трансгуманізм фокусується на технологічному вдосконаленні людини. Обидва підходи передбачають значну роль ШІ в трансформації суспільства, але по-різному оцінюють його вплив. Постгуманізм наголошує на загрозах від неконтрольованого розвитку технологій, в той час як трансгуманізм бачить у цьому можливості для вдосконалення людства. У культурному контексті, обидва напрямки передбачають зміни в релігійних та моральних переконаннях, що виникають через інтеграцію машинного інтелекту в повсякденне життя. Отже, постгуманізм критикує антропоцентричний підхід до світу, пропонуючи концепцію, в якій людина не є виключним агентом у глобальній екосистемі, що постійно змінюється під впливом технологічних інновацій [20]. Натомість трансгуманізм фокусується на ідеї вдосконалення людської природи через інтеграцію біо- та інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, з метою розширення когнітивних і фізичних можливостей людини [21].

Таким чином, технології штучного інтелекту є не лише інструментом розвитку, але й чинником культурних трансформацій, які вимагають глибоких етичних і філософських роздумів щодо майбутнього людства та його співіснування з машинами.

6. Висновки

На основі проведеного дослідження можна дійти до висновку, що у контексті розвитку штучного інтелекту та філософських концепцій постгуманізму і трансгуманізму виникають нові горизонти для переосмислення місця людини у світі, де технології стають важливими агентами змін. Технологічні інновації, зокрема в галузі ШІ, сприяють трансформації соціальних і культурних структур, що вимагає переосмислення не тільки етичних норм, а й онтологічних засад людського буття. Постгуманізм, зокрема, ставить під сумнів антропоцентризм і пропонує нову парадигму, що включає не лише людину, але й інші форми існування. Натомість трансгуманізм, хоча і прагне до підвищення людських можливостей через технології, все ще зберігає людину в центрі своєї ідеології, іноді зневажаючи духовні та метафізичні аспекти людського існування. Обидва напрямки, незважаючи на спільні риси, суттєво відрізняються у своїх підходах до майбутнього людства, і їхній аналіз відкриває нові горизонти для розуміння еволюції людини в умовах технологічного прогресу. Визначено, що обидві концепції враховують значний культурний вплив штучного інтелекту, зокрема на релігійні, етичні та моральні уявлення. Отже, у контексті соціокультурних трансформацій, виникає необхідність гармонізувати розвиток технологій із людськими цінностями та етичними принципами.

Подальші наукові дослідження в цій сфері повинні бути орієнтовані на детальне вивчення та розробку нових підходів до інтеграції штучного інтелекту в культурну та соціальну сфери, що сприяє гармонізації технологічних змін із людськими цінностями, а також опрацювання ефективних стратегій розвитку інноваційних технологій у культурному та освітньому середовищі, що дозволяє враховувати етичні та філософські аспекти розвитку штучного інтелекту. Подальші наукові дослідження в цій сфері повинні бути орієнтовані на детальне вивчення етичних і моральних аспектів розвитку штучного інтелекту, зокрема щодо його ролі у зміні людської ідентичності та соціальних взаємодій та аналізу постгуманістичних і

трансгуманістичних концепцій у контексті розвитку сучасних технологій, що дозволить передбачити можливі сценарії культурних змін у майбутньому.

References

1. Coombs, C., Stacey, P., Kawalek, P., Simeonova, B., Becker, J., Bergener, K., & Trautmann, H. (2021). What is it about humanity that we can't give away to intelligent machines? A European perspective. *International Journal of Information Management*, 58, 102311. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2021.102311>
2. Firdaus, T., Sholeha, S. A., Jannah, M., & Setiawan, A. R. (2024). Comparison of ChatGPT and Gemini AI in answering higher-order thinking skill biology questions: Accuracy and evaluation. *International Journal of Science Education and Teaching*, 3(3), 126–138. <https://doi.org/10.14456/ijset.2024.11>
3. Neubauer, A. C. (2021). The future of intelligence research in the coming age of artificial intelligence—With a special consideration of the philosophical movements of trans- and posthumanism. *Intelligence*, 87, 101563. <https://doi.org/10.1016/j.intell.2021.101563>
4. Saputra, I., Astuti, M., Sayuti, M., & Kusumastuti, D. (2023). Integration of artificial intelligence in education: Opportunities, challenges, threats, and obstacles. A literature review. *Indonesian Journal of Computer Science*, 12(4). <https://doi.org/10.33022/ijcs.v12i4.3266>
5. Cole-Turner, R. (2022). Posthumanism and transhumanism. In *Encyclopedia of Religious Ethics* (pp. 1098–1105). <https://doi.org/10.30622/tarr.1610935>
6. Ferrando, F. (2013). Posthumanism, transhumanism, antihumanism, metahumanism, and new materialisms: Differences and relations. *Existenz: An International Journal in Philosophy, Religion, Politics, and the Arts*, 8(2), 26–32. <https://www.existenz.us/volumes/Vol.8-2Ferrando.pdf>
7. Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Polity Press. <https://rosibraidotti.com/publications/the-posthuman-2>
8. Welsch, W. (2014). Keynote presentation at the International Conference “Mapping Trans- and Posthumanism as Fields of Discourses.” Seoul, Ewha Womans University.
9. Ranisch, R., & Sorgner, S. (2014). Post- and transhumanism: An introduction. *Peter Lang*. <https://www.peterlang.com/document/1044462>
10. Jansen, Y., Leeuwenkamp, J., & Urricelqui, L. (2021). Posthumanism and the “Posterizing Impulse.” In *Post-Everything: An Intellectual History of Post-Concepts* (pp. 215–233). Manchester University Press. <https://doi.org/10.7765/9781526148179.00020>
11. Jotterand, F. (2010). At the roots of transhumanism: From the Enlightenment to a post-human future. *The Journal of Medicine and Philosophy: A Forum for Bioethics and Philosophy of Medicine*, 35(6), 617–621. <https://doi.org/10.1093/jmp/jhq050>
12. Bostrom, N. (2003). *Transhumanist FAQ* (Version 2.1). World Transhumanist Association. <https://nickbostrom.com/views/transhumanist.pdf>
13. Walewska, E. M. (2011). Trans-, post- / -humanism, -human. *Transformations*, 3–4(70–71). http://www.e-transformations.com/archiwum_transformacje/2011/10/20111017161447684.pdf (in Polish)
14. Sapeńko, R., & Trocha, B. (2020). Philosophical and cultural aspects of transhumanism and posthumanism. *Future Human Image*, 14, 64–72. <https://doi.org/10.29202/fhi/14/8>
15. Žižek, S. (2009). Żadnego seksu! To jest posthumanizm. *Przegląd Filozoficzno-Literacki*, 1, 41–52. <http://www.pfl.uw.edu.pl/index.php/pfl/article/view/271> (in Polish)
16. Valera, F. J., Thompson, E., & Rosch, E. (1991). *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge, MA.
17. Dobrodum, O., & Kyvliuk, O. (2021). Transhumanism and posthumanism: Reflection of the human civilization future. *Philosophy and Cosmology*, 26, 77–89. <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/26/6>
18. Kooli, C. (2023). Chatbots in education and research: A critical examination of ethical implications and solutions. *Sustainability*, 15(7), 5614. <https://doi.org/10.3390/su15075614>
19. Firdaus, T. (2025). The philosophical construction of educational science in relation to posthumanism and transhumanism in artificial intelligence. *Turkish Academic Research Review*, 10(1), 70–83. <https://doi.org/10.30622/tarr.1610935>
20. Nath, R., & Manna, R. (2021). From posthumanism to ethics of artificial intelligence. *AI and Society*, 38(1), 185–196. <https://doi.org/10.1007/s00146-021-01274-1>
21. Guerreiro, J., Loureiro, S. M. C., Romero, J., Itani, O., & Eloy, S. (2022). Transhumanism and engagement-facilitating technologies in society. *Journal of Promotion Management*, 28(5), 537–558. <https://doi.org/10.1080/10496491.2021.2009615>